

МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано стан розвитку суб'єктів малого підприємництва за показниками кількості таких підприємств, обсягів реалізованої ними продукції та кількості зайнятих. Обґрунтовано зниження темпів росту малого підприємництва, вказано фактори, що впливали на це зниження та запропоновано шляхи подальшого розвитку суб'єктів малого підприємництва в Україні.

In the article development of small business entities status is analyzed on the indexes of amount of such enterprises, volumes of the products and amount of busy realized by them. Slowing down of height of small enterprise is reasonable, factors are indicated what influenced on this decline and the ways of further development of small business entities are offered in Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Задля динамічності розвитку економіки, як свідчить світова практика, необхідне одночасне функціонування сукупності різних за масштабами діяльності бізнесових структур, які взаємодоповнюють одна одну. А співвідношення між великими, середніми і малими підприємствами безпосередньо залежать від пріоритетності завдань, які необхідно розв'язати. Реальна ж значимість малого підприємництва ні в якій мірі не поступається великому бізнесу і для прискорення темпів економічного зростання, боротьби з бідністю та розвитку інновацій, конче необхідно стимулювати створення нових малих підприємств, їх розвиток, підвищувати конкурентоздатність, збільшувати зайнятість в даному секторі економіки. Це надасть можливість в подальшому забезпечити високі темпи економічного розвитку та створить необхідні умови для зростання реальних доходів громадян, зменшення безробіття, підвищення рівня життя населення. На даний момент часу вклад малого підприємництва в створення ВВП не перевищує 5%. В той час коли в розвинених країнах на мале підприємництво припадає біля 60% ВВП (Італія, Франція, Польща), а в Японії – 70%. Таким чином резерви росту у нас досить великі. Оцінюючи важливість такого сектору економіки як мале підприємництво, враховуючи складні і суперечливі процеси його становлення постає необхідність дослідження стану та тенденцій розвитку суб'єктів малого підприємництва.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Аналіз наукових праць і публікацій останніх років, свідчить про актуальність проблеми становлення та розвитку малого підприємництва в Україні. Дослідженням цього питання займалися такі видатні вчені як З. С. Варналій, К. О. Ващенко, В. Є. Воротін, В. М. Геєць, О. В. Кужель, Ю. Б. Іванов, О. Ю. Мазур, І. І. Сахарцева, Л. В. Таратуга та інші. Разом з тим, ця проблема залишається відкритою так, як в своєму розвитку суб'єкти малого підприємництва зіштовхуються з багатьма факторами, що впливають на їх стан та розвиток.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В силу постійних змін та у зв'язку з тим, що мале підприємництво має значний вплив на економічні процеси, постає необхідність дослідити тенденції його розвитку з моменту прийняття Указу «Про спрощену систему оподаткування» до теперішнього часу, та окреслити подальші перспективи.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження стану і тенденцій розвитку малого підприємництва в Україні в умовах сьогодення, оцінка основних недоліків та визначення перспектив розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення малого підприємництва проходить в досить важких, несприятливих та часто змінюваних умовах. Але незважаючи на це відбувається зростання кількості суб'єктів малого підприємництва. В структурі підприємств найбільшу частку займають малі – 85,1 % (324тис.одиниць); на середнє припадає 14,7 % (56 тис.одиниць), а на великі лише 0,2 % (770 підприємств).

Після змін які були враховані Держкомстатом на підставі Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності” від 18.09.08 № 523-VI [1] ситуація щодо структури підприємств – СПД дещо змінилася. Розподіл відбувається в такому співвідношенні – великі підприємства мають частку – 0,40 %, середні – 6,44%, а малі 93,16%. Тобто в структурі підприємств посилюється значимість малих підприємств [2, с.53]. Із загального обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг (без ПДВ, акцизу) на великі підприємства припадає 26,6 %; на середні підприємства – 68,6 % і на малі підприємства – 4,8% [3].

Існує декілька показників за допомогою яких можна охарактеризувати процес становлення і розвитку малого підприємництва. Беручи до уваги дані Державного комітету статистики України одним з них є динаміка зміни кількості малих підприємств.

Мале підприємництво, до якого, крім малих підприємств та малих фермерських господарств, належать фізичні особи-підприємці, на сьогодні є локомотивом підприємницького сектора [2, с.53]. З 1998 року по 2009 рік відбувається систематичне збільшення суб'єктів малого підприємництва, як за рахунок збільшення кількості фізичних осіб підприємців (в більшій частині), так і за рахунок малих підприємств та фермерських господарств. Разом з тим, це зростання відбувається не рівномірно.

У 2009 році (попередньо розраховано без врахування фермерських господарств) кількість суб'єктів малого підприємництва склала 3377,4 тис. одиниць, що у 2,1 раз більше у порівнянні з 1998 роком (рис.1).

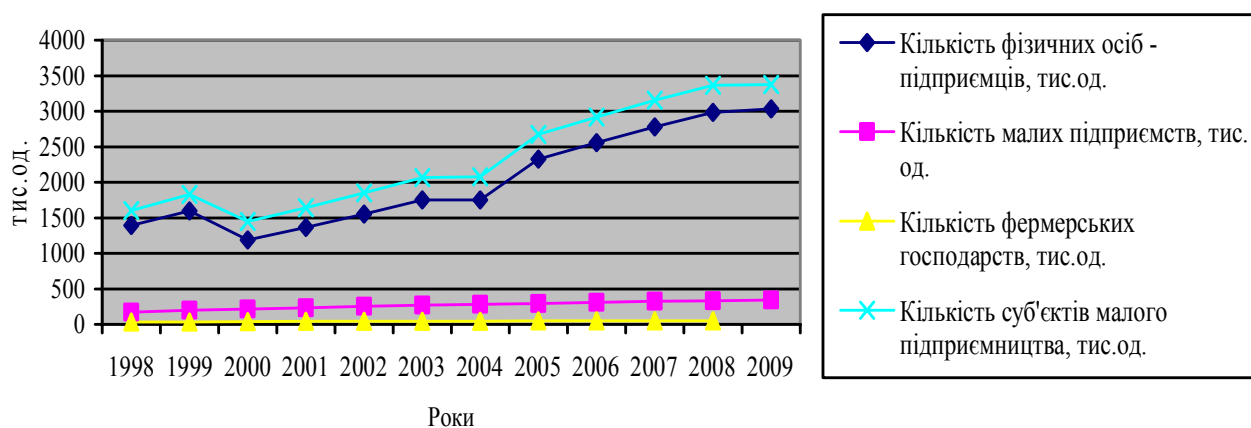

Рис. 1. Динаміка кількості суб'єктів малого підприємництва за період з 1998 по 2009 роки, тис. одиниць

Джерело: розраховано автором на підставі даних Державного комітету статистики та Держкомпідприємництва [4; 5]. У 2009 році кількість СМП надана без врахування кількості фермерських господарств.

В той же час ланцюгові темпи росту кількості суб'єктів малого підприємництва мають тенденцію до підвищення лише до 2004 року і починаючи з цього періоду відбувається поступове зниження темпів росту кількості СМП. На нашу думку, таке зниження темпів росту кількості суб'єктів малого підприємництва пов'язано з реакцією підприємств на прийняття Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» у відповідності з яким, суб'єкти малого підприємництва, що використовують альтернативні системи оподаткування мають окремо сплачувати внески до фондів, а за нашими підрахунками, частка таких підприємств в загальній кількості СМП становить

більше 50%, що і вплинуло на подальші темпи росту їх кількості, а також колізії в законодавчо-нормативних документах стосовно реєстрації платників спрощеної системи оподаткування платниками ПДВ, що також вплинуло на їх діяльність. Але, не зважаючи на зниження темпів росту суб'єктів малого підприємництва, можна стверджувати, що у малого підприємництва існує достатній потенціал для реалізації покладених на нього функцій, при умові підтримки з боку держави та належного податкового законодавства, виваженої податкової політики.

Що ж до кількості зайнятих у суб'єктів малого підприємництва, то спостерігається збільшення абсолютних показників за останні шість років і в основному це збільшення відбувається за рахунок малих підприємств та фізичних осіб підприємців (рис. 2).

Так у 2009 році кількість зайнятих у СМП склала майже 6,5 млн. осіб, що в свою чергу складає 35 % всіх зайнятих працездатного віку, для порівняння у 2004 році при кількості зайнятих 5,3 млн. осіб [5], частка складала 28 %.

Що підтверджує значимість малого підприємництва для держави в питанні створення робочих місць.

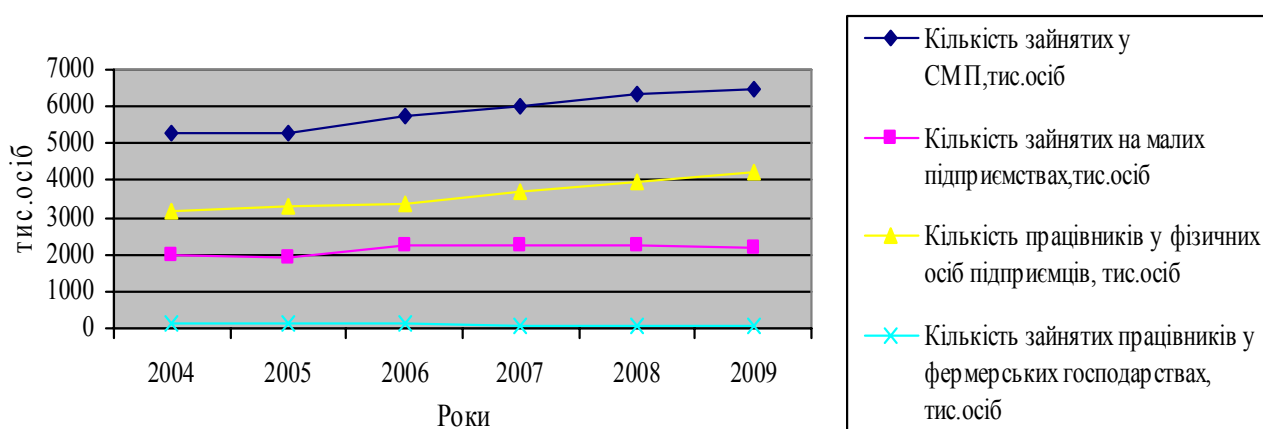

Рис. 2. Динаміка кількості зайнятих у суб'єктах малого підприємництва за період з 2004 по 2009 роки, тис. осіб

Джерело: розраховано автором за даними Державного комітету статистики і Держкомпідприємництва [4; 5].

На відміну від зростаючих абсолютних показників кількості зайнятих у суб'єктах малого підприємництва, середня чисельність працюючих на 1 малому підприємстві постійно зменшується – з 9 чол. у 1998 році до 6 чол. у 2009 році, а у фізичних осіб – підприємців у 2009 році 2 зайнятих особи припадає лише на кожне третє підприємство. Така ситуація свідчить про зменшення розмірів підприємств, тобто, відбувається подрібнення, а не зміцнення малого підприємництва.

Серед чинників, які могли вплинути на це зменшення, можна назвати незмінність критеріїв альтернативних систем оподаткування, врахувавши, що кожне друге підприємство знаходиться на такій системі оподаткування і що кожен не виважений крок влади відбивається на кількості найманих працівників у таких суб'єктів. Крім цього, наслідки фінансової кризи не залишилися осторонь, а призвели до скорочення кількості найманих працівників, зниження темпів росту малих підприємств, росту тіньової економіки, в тому числі і за рахунок малого підприємництва, банкрутства менш стабільних малих підприємств. Підсумовуючи можна дійти висновку, що в наслідок кризи підприємства скорочували штат робітників. Разом з тим на розвиток суб'єктів малого підприємництва впливала відсутність стабільної державної політики розвитку цього сектору економіки, жорстка податкова система.

На відміну від зростання абсолютних показників, темпи росту кількості зайнятих у суб'єктах малого підприємництва мають тенденцію до зниження, яку можна обґрунтувати

недостатністю допомоги і підтримки з боку держави в такому важливому питанні як створення робочих місць.

Що стосується збільшення всіх показників у 2006 році, то це пояснюється змінами в законодавстві стосовно критеріїв віднесення підприємства до малого, які було враховано Держкомстатом, і які призвели до зростання всіх пов'язаних показників.

Зміни в законодавстві, стосовно критеріїв віднесення підприємства до малого підприємництва, позитивно впливають на показник питомої ваги малих підприємств до загальних показників по підприємствах - суб'єктах підприємницької діяльності за кількістю найманих працівників, і у 2008 році ця частка складала 24,3 % у порівнянні з 1998 роком – 12,9 %. Тобто вагомість малого підприємництва з кожним роком зростає.

Обсяги реалізованої продукції в абсолютних величинах за цей період також зростають майже у 4 рази і складають у 2008 році 701634,6 млн. грн. та в наслідок кризи 657643,6 у 2009 році і такі зміни відбувається по всіх суб'єктах малого підприємництва (рис.3).

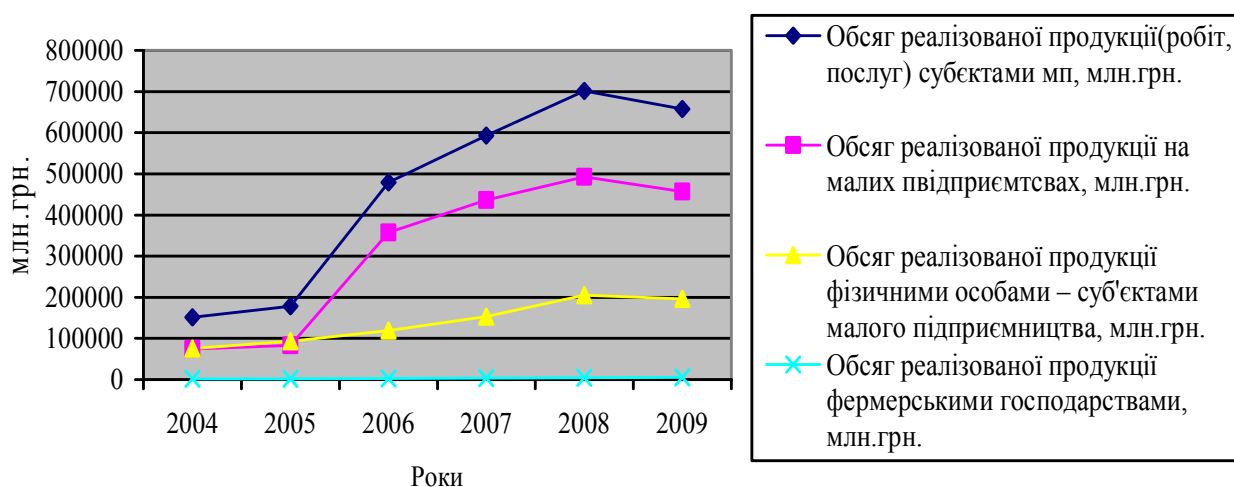

Рис. 3. Динаміка обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктами МП за період з 2004 по 2009 роки, млн. грн.

Джерело: розраховано автором на підставі даних Держкомпідприємництва та Державного комітету статистики [4; 5].

Не зважаючи на зниження обсягів реалізованої продукції у 2009 році, частка обсягів реалізованої продукції суб'єктами малого підприємництва в загальній кількості реалізованої продукції підприємств – суб'єктів господарювання залишається досить високою 24 %. Що ж до темпів росту обсягів реалізованої продукції суб'єктами малого підприємництва то аналогічно до кількості таких підприємств та кількості зайнятих на них, вони знижуються під впливом вище вказаних чинників.

Але крім перелічених факторів впливу на розвиток цього сектору неоднозначний вплив мали макроекономічні показники, податкова політика держави, рівень інфляції, постійні зміни в законах, неоднозначність податкового законодавства та його нестабільність, що в кінцевому підсумку вплинуло на результати діяльності малих підприємств.

Аналізуючи основні показники розвитку суб'єктів малого підприємництва можна дійти висновку, що потенціал у них достатній для реалізації покладених завдань, але він ще досі не задіяний.

А отже повинна здійснюватись підтримка з боку держави з ціллю стимулювання розвитку суб'єктів малого підприємництва, як надійного локомотиву створення середнього класу та двигуна економіки, і в той же час, обмежене втручання влади в діяльність

підприємницьких структур, а найголовніше в період нелегкої фінансової кризи – виважена податкова політика та прозора і стабільна податкова система. Необхідні такі важелі які нададуть можливість малим підприємствам використувати свої можливості для досягнення економічного ефекту.

Зрозумілим залишається той факт, що стимулюючі важелі з боку влади мають діяти поряд з усуненням негативного впливу деструктивних факторів, в іншому випадку стимулювання розвитку може перерости в пригнічення малого підприємництва.

Висновки і перспективи подальших розробок. Вітчизняне підприємництво значно відстає від європейського стандарту. І не лише за показником якості самої продукції, але й за його внеском у розвиток економіки, за рівнем продуктивності праці, наявністю економічно доцільних створюваних робочих місць і соціальних гарантій тощо. Враховуючи, що розвиток малого підприємництва є одним з найважливіших чинників не лише становлення, але й розвитку ринкової економіки, особливо в умовах економічної і політичної нестабільності, що на сьогодні є характерним для нашої держави, постає нагальна необхідність максимального сприяння і створення умов з боку владних структур задля успішного розвитку малого підприємництва, що сприятиме розв'язанню соціальних проблем та економічному зростанню України.

Малий бізнес в Україні має піднятися до рівня розвинених країн і стати потужним рушієм економічного і соціального розвитку держави (і такі можливості у нього існують), а для цього необхідно знайти консенсус між владою та бізнесом, щодо альтернативних систем оподаткування і відобразити основні, виважені критерії у Податковому кодексі, спростити реєстрацію та ліквідацію підприємств, стимулювати розвиток малого підприємництва, створювати інвестиційні та фінансово-кредитні механізми підтримки, зменшити податковий тягар на малий бізнес.

Також необхідне негайне впровадження виваженої регуляторної політики, усунення бар'єрів з якими стикаються малі підприємства, заохочення конкуренції, встановлення прозорих правил, що надасть можливість подальшого розвитку малого підприємництва як невід'ємного сегменту ринкової економіки.

В той же час, подальший розвиток цього сектора напряму залежить від здійснюваної податкової політики щодо малого підприємництва, що і є напрямком подальшого дослідження.

Література

1. Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності” від 18.09.08 № 523-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: національна доповідь / [К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. М. Геєць, Е. М. Кужель, О. В. Лібанова та ін.]. – К.: Держкомпідприємництво, 2008. – 226 с.
3. Мале та середнє підприємництво є засобом існування та стимулом самовдосконалення для мільйонів людей як в Україні, так і в цілому світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=119044&cat_id=38461.
4. Основні показники розвитку малих підприємств / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Характеристика розвитку малого підприємництва в Україні за 2001-2004 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dkrp.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=54379&cat_id=37571.